

ARDAL GADWRAETH PORTCLEW

ARFARNIAD A CHYNLLUN RHEOLI

Canllawiau Cynllunio Atodol

**Cynllun Datblygu Lleol 2 Awdurdod Parc Cenedlaethol
Arfordir Penfro**

**Dyddiad Cymeradwyo ar gyfer Ymgynghori: 15 Medi 2021
Dyddiad Mabwysiadu:**

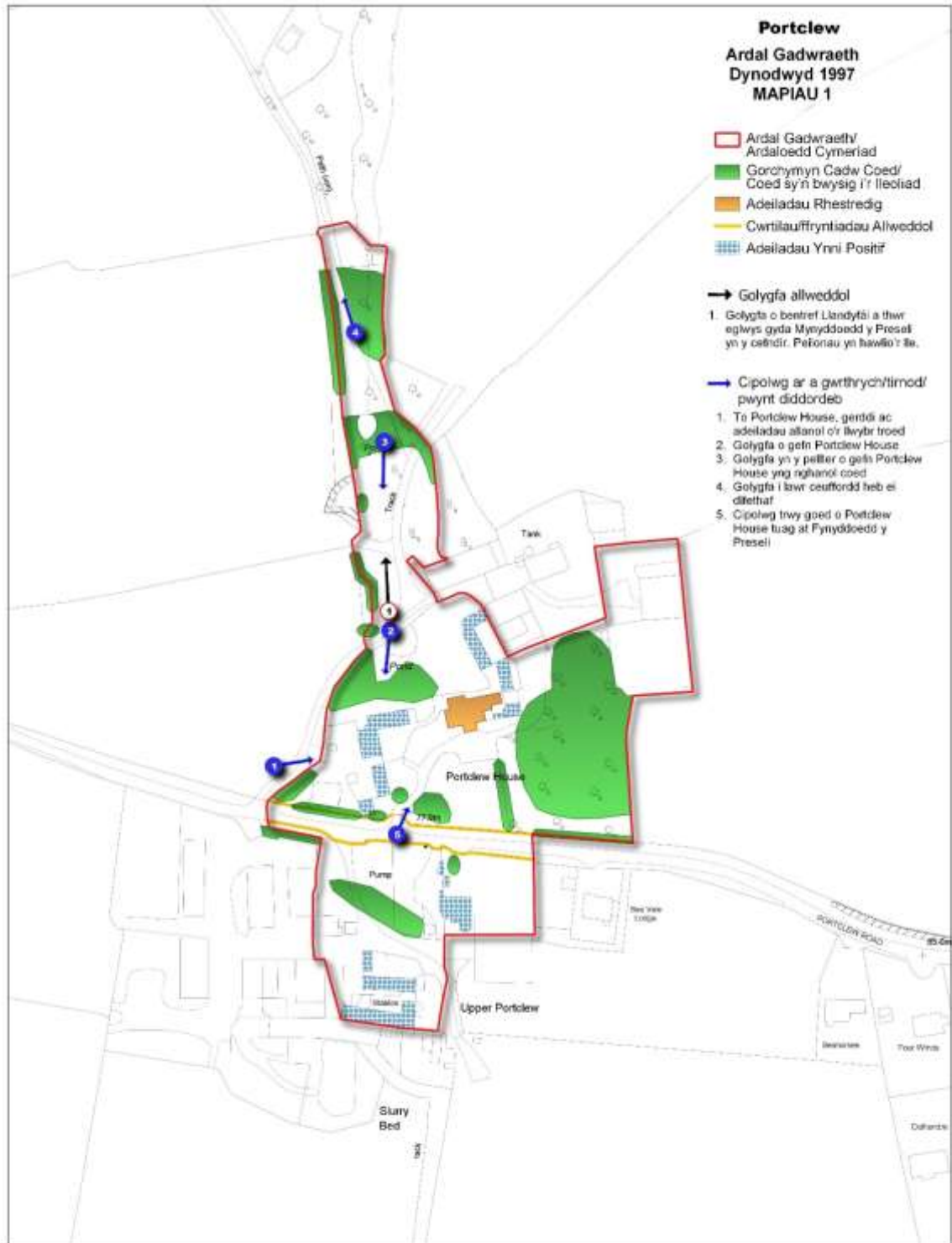
Cyflwyniad	2
Cyd-destun y Polisi Cynllunio.....	4
Datblygiad Hanesyddol ac Archaeoleg.....	5
Dadansoddiad o Gymeriad	6
Deunyddiau adeiladu	11
Gosodiad y Dirwedd a'r Morlun	13
Canllawiau Lleol a Chynigion Rheoli	16
Datblygiadau newydd o fewn yr ardal gadwraeth	23
Atodiad A: Deddfwriaeth, polisi a chanllawiau cenedlaethol	26

Cyflwyniad

1. Roedd cyflwyno Ardaloedd Cadwraeth yn deillio o'r ymwybyddiaeth gynyddol y gallai ardaloedd cyfan fod o ddiddordeb a gwerth yn ogystal ag adeiladau a choed unigol. Ardaloedd Cadwraeth. Fe'u cyflwynwyd ym 1967 ac maent bellach yn dod o dan Ddeddf Cynllunio 1990 (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth), ac mae'n ofynnol i Awdurdodau Lleol bennu a dynodi 'ardaloedd o ddiddordeb pensaernïol neu hanesyddol arbennig, y mae'n ddymunol cadw neu wella eu cymeriad neu ymddangosiad fel Ardaloedd Cadwraeth.
2. Dynodwyd y rhan fwyaf o Bortclew yn Ardal Gadwraeth yn 1997. Ar ôl eu dynodi, mae'n ddyletswydd ar Awdurdodau Lleol i amddiffyn Ardaloedd Cadwraeth rhag datblygiad niweidiol, mae hyn yn cael ei adlewyrchu yn y polisiau sydd wedi'u cynnwys yng Nghynllun Datblygu Lleol y Parc Cenedlaethol. Mae dyletswydd arnynt hefyd i adolygu ffiniau a nodi mesurau posibl ar gyfer gwella a diogelu'r Ardal Gadwraeth.

Gweler Map 1 drosodd.

3. Yn ychwanegol at y cyfyngiadau cyffredinol ar ddatblygiad a ganiateir ar draws y Parc Cenedlaethol, mae canlyniadau dynodiad Ardal Gadwraeth yn cynnwys y gofyniad am gydsyniad i ddymchwel rhai adeiladau/nodweddion ffiniau a'r gofyniad i hysbysu'r Awdurdod o gynigion sy'n effeithio ar rai coed.
4. Pwrpas arfarniad Ardal Gadwraeth yw diffinio rhinweddau'r ardal sy'n ei gwneud yn deilwng o statws Ardal Gadwraeth. Bydd hyn yn rhoi sail gadarn ar gyfer penderfyniadau rheoli datblygu ac ar gyfer mentrau gwella. Bydd hefyd yn galluogi datblygu fframwaith polisi cadarn ar gyfer rheoli'r ardal yn y dyfodol, lle gellir ystyried cynllunio a cheisiadau a chynigion eraill ar gyfer newid.
5. Gall newidiadau bach i eiddo yn yr ardaloedd cadwraeth gyda'i gilydd erydu eu cymeriad. Mewn rhai Ardaloedd Cadwraeth ym Mharc Cenedlaethol Arfordir Penfro, mae rheolaethau cynllunio ychwanegol dros newidiadau i flaen tai sy'n wynebu priffyrdd a mannau agored. Gelwir y rheolaethau hyn yn gyfarwyddiadau Erthygl 4(2), ac mae angen caniatâd cynllunio i wneud rhai newidiadau.
6. Mae'r ddogfen hon yn gweithredu fel a ganlyn:-
 - Arfarniad o'r nodweddion amrywiol sy'n rhoi ei ddiddordeb pensaernïol a hanesyddol arbennig i Ardal Gadwraeth Portclew, y rhagdybiaeth yw eu bod yn cael eu cadw neu eu gwella fel sy'n ofynnol gan ddeddfwriaeth.
 - Cynllun rheoli yn nodi cynigion a all wella cymeriad ac ymddangosiad Ardal Gadwraeth Portclew.
7. Daw'r rhanddeiliaid perthnasol o'r sectorau preifat a chyhoeddus a bwriedir i'r ddogfen hon gael ei defnyddio gan y ddau.

Cyd-destun y Polisi Cynllunio

8. Mae Atodiad A i'r Canllawiau hyn yn nodi crynodeb o'r ddeddfwriaeth, polisi a chanllawiau cenedlaethol. Mae Polisi 8 Rhinweddau Arbennig y Cynllun Datblygu Lleol 2 yn darparu ar gyfer amddiffyn rhinweddau arbennig y Parc Cenedlaethol. Paratoir y canllaw hwn i gefnogi'r polisi hwnnw yn benodol maen prawf b) sy'n ceisio sicrhau na cholli'r hunaniaeth a chymeriad trefi a phentrefi.

Datblygiad Hanesyddol ac Archaeoleg

9. Credir bod yr enw yn gyfuniad o'r gair *porth* a *lliw* sef enw'r nant sy'n rhedeg i mewn i Fae Dwyrain Freshwater i'r de. Dewis arall yw bod y *Porthellau* a gyfeirir ato yn Llyfr Du Tyddewi 1326 yn llygredigaeth o *Borth-y-Llan* (bae eglwys). Efallai bod hyn yn cyfeirio at y capel canoloesol, y mae ei adfeilion i'w gweld i'r dwyrain o'r Ardal Gadwraeth.
10. Mae'r Llyfr Du yn cyfeirio at 17 hwsmon yn pori defaid. Roedd y rhent o Bortclew yn cynnwys elfen fawr o enillion cyffredinol plwyf Llandyfái, sy'n awgrymu anheddiad o bwys (ond yn cwmpasu ardal fwy, gan gynnwys yr anheddiad yn Nwyrain Freshwater ar ddechrau'r ugeinfed ganrif).
11. Yn gynnar yn yr unfed ganrif ar bymtheg, rhoddwyd maenor Portclew i'r teulu Devereux, gan basio i'r teulu Owens o Orierton yn 1683 a'r teulu Mathias yn 1822.
12. Yn yr Ardal Gadwraeth nid oes unrhyw ôl o anheddiad canoloesol, yr oedd ei graidd i'r dwyrain, ger y capel. Roedd safle'r prif eiddo, Tŷ Portclew, yn eiddo i'r teulu Llewellyn rhwng 1556 a 1826, ond mae'r tŷ presennol yn dyddio o ganol y ddeunawfed ganrif, ail-fodelwyd llawer ohono yn 1827. Efallai bod gweddillion pyllau argaeedig i'r gogledd o'r tŷ yn perthyn i erddi cynharach, ond mae'r adeiladau allanol i'r gorllewin a'r gerddi muriog i'r gogledd-ddwyrain i gyd yn dyddio o ddechrau'r bedwaredd ganrif ar bymtheg.
13. Roedd Portclew Uchaf yn eiddo i'r teulu Bishop rhwng 1595-1792, pan basiodd trwy briodas i deulu'r Parry, a ailadeiladodd y tŷ, fe'i hail-fodelwyd ar ddiwedd y bedwaredd ganrif ar bymtheg, dyddiad adeiladau'r fferm (sydd bellach wedi'u haddasu ar gyfer defnydd preswyl).
14. Mae'r Ardal Gadwraeth wedi'i hamgylchynu gan gaeau â'r (ffiniau ôl-ganoloesol), gydag anheddiad Dwyrain Freshwater ychydig i'r de-ddwyrain. Tyfodd hwn ar ddechrau'r ugeinfed ganrif pan adeiladwyd cabanau ar y twyni tywod yn bennaf fel tai haf i siopwyr Doc Penfro. Ehangodd yr anheddiad cryn dipyn yn hwyr yn yr ugeinfed ganrif.

Dadansoddiad o Gymeriad

15. Mae cymeriad cyffredinol a ffurf cynllun Portclew wedi'i gysylltu'n gynhenid a'i hanes a datblygiad.
- Ymddengys bod yr anheddiad bach yn ddarn o'r anheddiad canoloesol, a daeth Tŷ Portclew yn ganolbwynt iddo erbyn yr unfed ganrif ar bymtheg.
 - Mae'r Ardal Gadwraeth yn gorwedd o fewn lleoliad o dir fferm agored, ac mae lleoliad coediog Tŷ Portclew yn darparu nodwedd dirwedd amlwg.
 - Mae'n debyg mai'r llwybr cyhoeddus sy'n rhedeg yn rhannol trwy Portclew oedd y llwybr gwreiddiol o Landyfái, lle'r oedd eglwys y plwyf.
 - Mae'r palet pensaernïol o'r bedwaredd ganrif ar bymtheg yn bennaf, yn nodweddiadol ffenestri codi a rendro, gyda manylion syml.
 - Nid oes yna lawer o ddatblygiadau modern sy'n tynnu'r sylw.
16. Mae'r Ardal Gadwraeth yn cynnwys 1 **Adeilad Rhestredig**. Dangosir hyn ar y map Ardal Cymeriad mewnosodedig, ynghyd ag **adeiladau tirnod** ac **adeiladau cadarnhaol** (adeiladau allweddol heb eu rhestru sy'n gwneud cyfraniad cadarnhaol i gymeriad yr Ardal Gadwraeth).

Ffigwr 1 – Adeilad Rhestredig Gradd II.

Ffigur 2 - adeilad cadarnhaol

17. Mae'r map mewnosodedig hefyd yn nodi **cwrtlau/ffryntiadau allweddol** (gan gynnwys waliau a rheiliau), **ardaloedd agored hanfodol** a **choed/grwpiau o goed pwysig**.
18. Mae'r Ardal Gadwraeth wedi'i lleoli i'r gogledd orllewin o Ddwyrain Freshwater, anheddiad bach sy'n rhychwantu'r B4584. I'r ochr ogleddol mae Tŷ Portclew, wedi'i leoli o fewn tir coediog helaeth gyda sawl tŷ allan, ac i'r de mae Portclew Uchaf, mae ei adeiladau fferm hŷn wedi'u haddas ar gyfer defnydd preswyl.
19. Er gwaethaf cymeriad pedwaredd ganrif ar bymtheg yr adeilad i raddau helaeth, mae ganddo botensial archaeolegol mawr, ychydig a gofnodwyd o'r anheddiad cynnar a oedd unwaith yn cynnwys capel canoloesol sylweddol. Mae un o'r adeiladau hanesyddol wedi'i **Restru**, gyda **tirnodau ac adeiladau cadarnhaol** allweddol eraill heb eu rhestru wedi'u nodi o ran eu cyfraniad i'r dirwedd.
20. Mae nifer o furiau terfyn wedi goroesi, ac wedi'u nodi fel **cwrtlau/ffryntiadau allweddol**. Mae'r rhain yn cynnwys muriau gardd neu furiau amgáu.
21. Yr argraff gyffredinol o'r ardal yw pentrefan bach gwledig, ar odre pentref arfordirol Ddwyrain Freshwater. Er gwaethaf safle uchel Portclew a'i glwstwr amlwg o goed, ychydig sydd i'w weld o'r Ardal Gadwraeth tan y pwynt mynediad. Mae **golygfeydd a chipolygon allweddol** wedi'u nodi ar y map mewnosodedig.

Ffigwr 3 - Adeiladau atodol hanesyddol

Ffigwr 4 - cipolwg o Dŷ Portclew o'r llwybr

22. Yn yr ardal, mae **ardaloedd agored hanfodol** yn cynnwys y gerddi amgaeedig a'r ymyl llydan ar ochr y ffordd. Mae **coed/grwpiau o goed** yn bwysig iawn i gymeriad yr ardal, yn enwedig y rhai yng ngerddi Tŷ Portclew.

Ffigwr 5 - coed

23. O ran tir y cyhoedd, mae'r ffordd gyhoeddus o darnac safonol, mae'r diffyg palmentydd yn ychwanegu rhywfaint o anffurfioldeb. Mae'r ffyrdd a'r llwybrau preifat yn fwy anffurfiol, mae rhai yn fetlin ac eraill yn raeanog.

Ffigwr 6 - cwrtll traddodiadol

24. Mae polion a gwifrau uwchben yn ymwthiol yn yr ardal gadwraeth ac yn criss-croesi'r ffordd fawr

25. Mae'r ffactorau negyddol yn cynnwys:-

- Materion rheoli traffig gan gynnwys gwrthdaro rhwng cerbydau a cherddwyr a diffyg lle parcio.
- Polion a gwifrau ymwthiol.

Ffigur 7 - polion a gwifrau

Deunyddiau adeiladu

Waliau

- Mae bron pob adeilad o galchfaen lleol neu rwbel tywodfaen coch.
- Mae'r anheddau hanesyddol wedi'u rendro a'u paentio (rendrad llyfn ar Dŷ Portclew a Phortclew Uchaf) a phlastr garw ar yr hen ffermdy ym Mhortclew.
- Mae'r adeiladau fferm, y mae llawer ohonynt wedi'u haddasu ar gyfer defnydd domestig, yn gyffredinol wedi'u hadeiladu o rwbel agored.

Ffenestri

Mae'r rhan fwyaf o ffenestri hanesyddol yn ffenestri codi pren, fel a ganlyn:-

- Dechrau'r bedwaredd ganrif ar bymtheg - yn nodweddiadol, ffenestri codi bach â phaneli bach heb gorn gyda bariau gwydro wedi'u mowldio'n gain.
- Y bedwaredd ganrif ar bymtheg hwyr - yn nodweddiadol, ffenestri codi pedwar panel gyda chyrn. Ffenestri bae ar ogwydd Fictoraidd ym Mhortclew Uchaf.

Drysau

- Yn gynharach yn y bedwaredd ganrif ar bymtheg drysau gyda chwe phanel fel arfer.
- Yn hwyrach yn y bedwaredd ganrif ar bymtheg drysau pedwar panel fel arfer.
- Ychydig o ddrysau bordiog hanesyddol.
- Portsh mawr ar ogwydd ar Dŷ Portclew.

Toeau

- O lechi yn hanesyddol ar oleddf 40°. Y rhan fwyaf ar oleddf, mae ychydig yn dalcennog, yn cynnwys Tŷ Portclew.
- Mae gan yr aneddiadau hanesyddol ymylon bondo/soffitiau.

Simneiau

- Simneiau calchfaen ar Dŷ Portclew.
- Simneiau wedi'u rendro ar Bortclew Uchaf.
- Fel arall, cyrn simnai bric gyda phennau corbelog.
- Potiau Fictoraidd, y rhan fwyaf o ddyluniad pen louvre.

Ffiniau

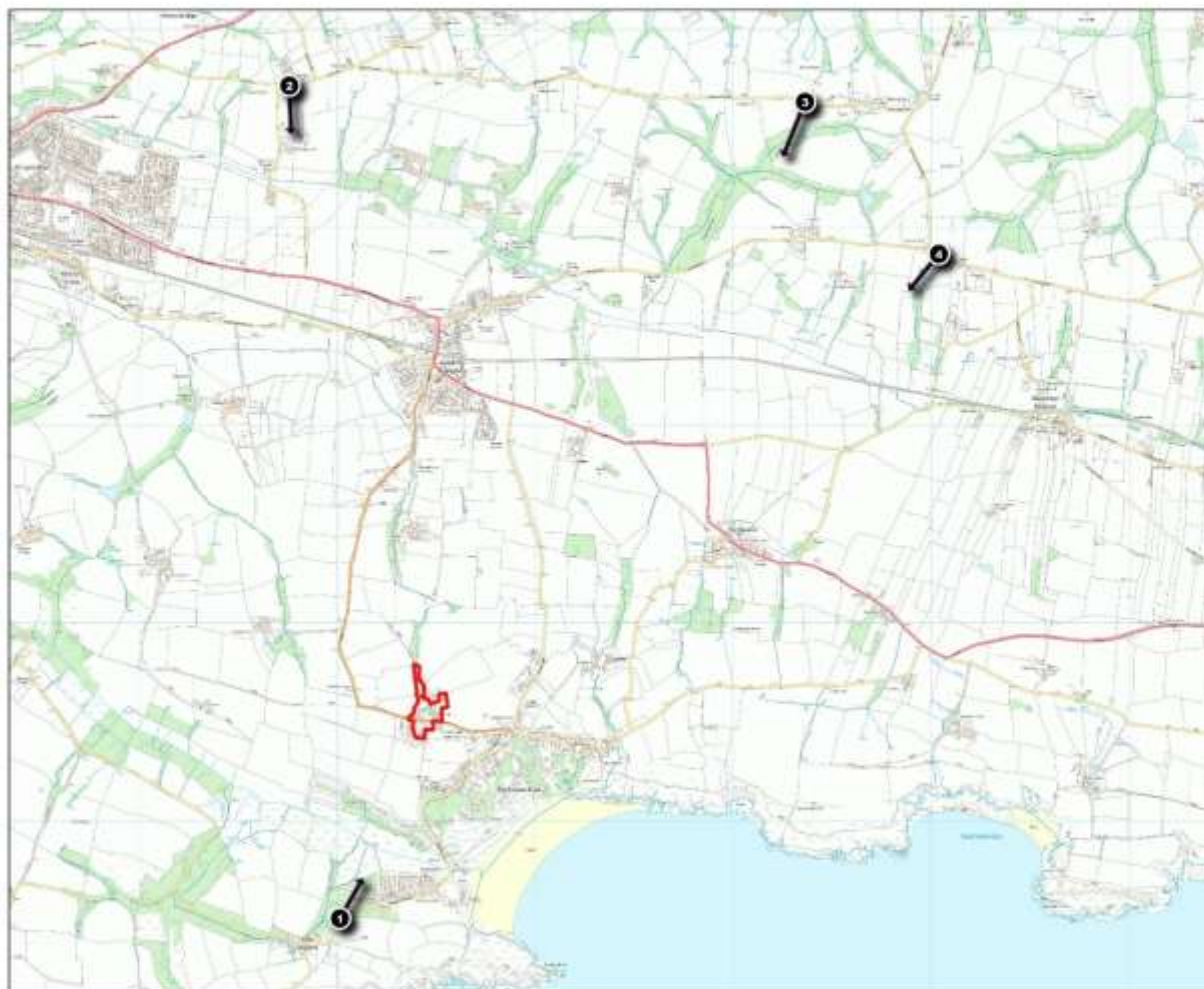
- Mae gan y rhan fwyaf o'r eiddo furiau terfyn o galchfaen lleol.
- Y blaengwrt i Bortclew Uchaf gyda hanner-rheiliau addurnol.
- Mur terfyn ffrynt wedi'i rendro gyda chopinau concrid wedi'u mowldio o flaen Tŷ Portclew.

Gosodiad y Dirwedd a'r Morlun

26. Mae Portclew wedi'i amgylchynu gan dir pori wedi'i wella, wedi'i rannu gan gloddiau isel. Mae'r coed mawr aeddfed ar dir Tŷ Portclew yn darparu tirnod sydd i'w weld am filltiroedd o gwmpas. Mae'r golygfeydd o Riw Trewent yn cynnwys llethrau arfordirol Dwyrain Freshwater gerllaw, mae ei draeth 1km yn unig i'r de-ddwyrain.
27. Mae'r **golygfeydd amlwg** i'r Ardal Gadwraeth i'w cael o'r de-orllewin (Rhiw Trewent) a'r gogledd (Heol Dill a'r Gefnffordd).

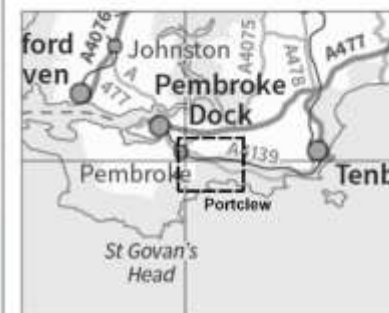
Mae Map 2 dros y dudalen yn crynhoi'r golygfeydd amlwg i'r Ardal Gadwraeth.

28. O'r Ardal Gadwraeth ei hun mae yna nifer o **olygfeydd allweddol**, sydd i'w gweld ar y mapiau Cymeriad Ardal mewnosodedig. Hefyd i'w gweld ar y mapiau mewnosodedig mae **cipolygon allweddol** o'r tu mewn i'r Ardal Gadwraeth tuag at wrthrychau/tirnodau/pwyntiau o ddiddordeb. Mae'r rhain yn amrywio o olygfeydd 'fframiedig', megis edrych tuag at gefn Tŷ Portclew a golygfeydd tuag at fynyddoedd Preseli.

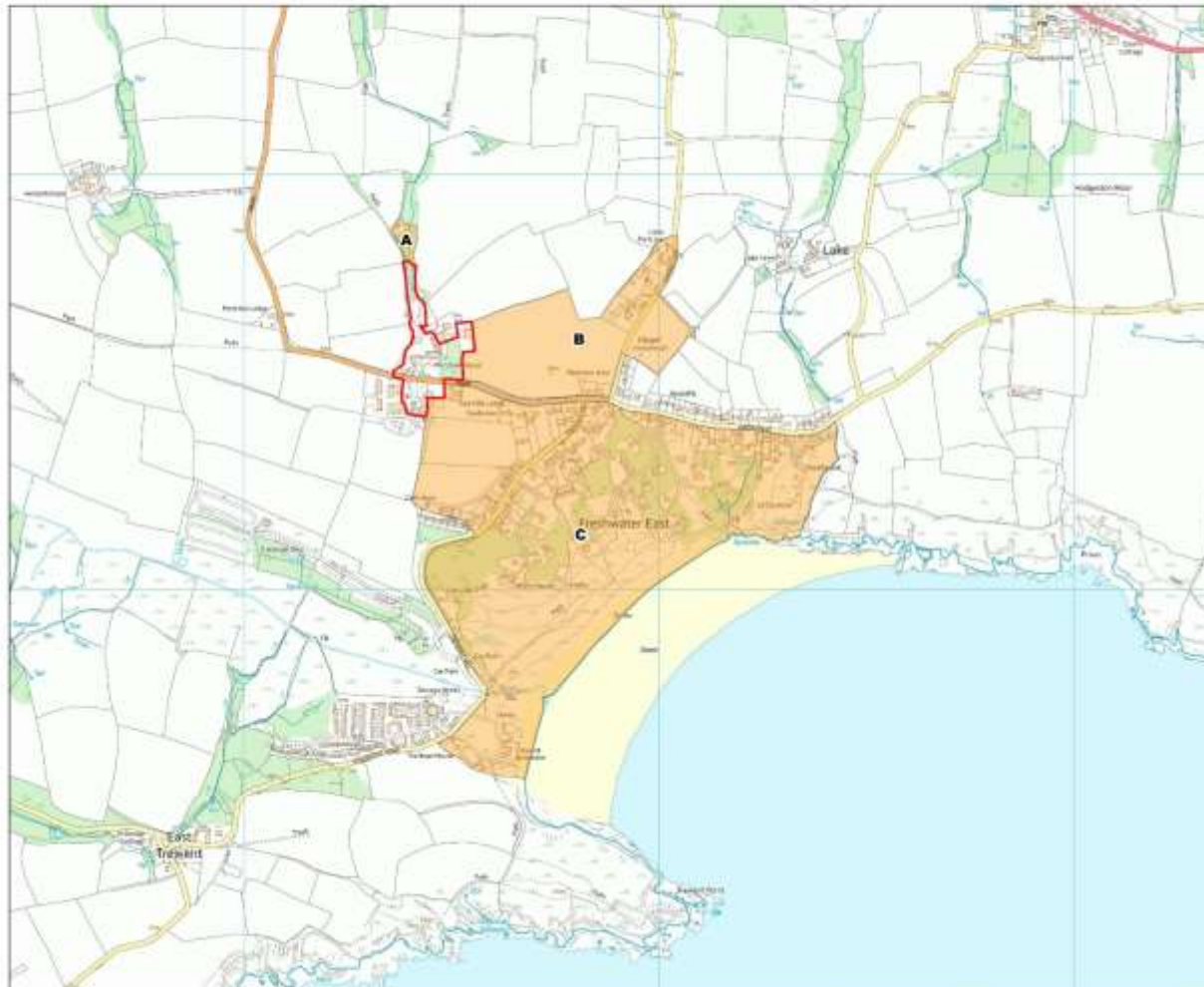
© Wavefront y Google y sus socios afiliados. Todos los derechos reservados. Última actualización: 10/01/2016, 10:21

1. Celyglo o Tŷnewt Hill yn dangos y fu ôl i Fferdydd Upper Portleir, oedoludd fferm a choed
2. Celyglo o'r Ardal Gadwynneth o Dŷl Road ger y ffermdiffl i Bae Hall. Grŵp o goed i'r gogledd yn amlwg ar y gorwel.
3. Celyglo o Portleir o South Hills yn dangos grŵp amlwg o goed ar y gorwel.
4. Celyglo o Portleir o'r gerffordd ger The Glom i'r dangos grŵp amlwg o goed ar y gorwel.

Portclew

Ardaloedd anghysbell sy'n bwysig i leoliad a chymeriad yr Ardal Gadwraeth

Portclew Ardal Gadwraeth Dynodwyd 1997 MAPIAU 3

- A. Parhad o geirffordd dderiadol a hanesyddol, gan gynnwys rhan ogleddol o ddylfryn y nant. Bwllyn hanesyddol yng nghanol coedlan.
- B. Mae Little Portclew yn rhan o anheddiad hanesyddol Portclew ac mae'n cynnwys fferm draddodiadol nad yw wedi ei difetha. Mae Capel Canoloesol Portclew o bwysigrwydd pensaernïol a hanesyddol. Ymhlith yr eiddo eraill mae Little Portclew Cottage a Little Portclew Farm.
- C. Pentref Freshwater East (Y Twyni). Anheddiad o gyfnod cynnar yr 20fed ganrif yn gysylltiedig â theulu Mathias, Lamphey Court. Mae rhai byngalos gwreiddiol wedi goroesi yng nghanol y twyni tywod sydd wedi'u gorchuddio â llwyni, gyda golygfeydd sylidanol o'r môr. Gwerthglawdd yn arwydd y bu anheddiad cynharach yno.

Canllawiau Lleol a Chynigion Rheoli

29. Gall addasiadau modern amhriodol effeithio'n andwyol ar ymddangosiad golygon adeiladau a gallant hefyd fod yn niweidiol yn gorfforol i'r adeiladwaith hanesyddol. Ymhlith y nodweddion gwreiddiol pwysig sydd dan fygythiad o addasiadau o'r fath mae blaenau siopau, ffenestri codi pren, drysau a chasinau drysau, canllawiau haearn bwrw, rheiliau, nwyddau dŵr glaw, a photiau a chyrn simnai. Mae'n bwysig, felly, bod perchnogion a deiliaid eiddo yn mabwysiadu'r dull cywir o atgyweirio ac ailosod y nodweddion hyn. Mae cronni manylion bach ar y strydlyn yn rhan annatod o'i gymeriad ac mae angen gofal arbennig i'w gwarchod.
30. Dylai'r gwaith arfaethedig gynnwys asesu pob safle ac adeilad o ran ei gyfraniad at gymeriad ac ymddangosiad yr Ardal Gadwraeth, ei werth hanesyddol, ei ffurf adeiladu a'i berfformiad technegol, gan gynnwys presenoldeb diffygion neu unrhyw fygythiadau eraill i oroesiad ei adeiladwaith. Dylid ceisio cyngor arbenigol ar bob prosiect mawr, yn ddelfrydol gan bensaer, syrfêwr adeiladau neu gynllunydd sydd â phrofiad o weithio yn yr amgylchedd hanesyddol. Dylai hyd yn oed y gweithrediadau symlaf fod yn seiliedig ar ddealltwriaeth o sut mae adeilad penodol yn 'gweithio', ynddo'i hun ac mewn perthynas â'i osodiad. Dylai unrhyw waith i adeiladau mwy ac adeiladau o werth hanesyddol eithriadol fod yn seiliedig ar gynllun cadwraeth a ymchwiliwyd yn gynhwysfawr, yn seiliedig ar Egwyddorion Cadwraeth Cadw ar gyfer Rheoli'r Amgylchedd Hanesyddol yn gynaliadwy yng Nghymru <https://cadw.gov.wales/historicenvironment/conservation/conservationprinciplesDLE/u400<3inneach>
31. Nid yw dynodiad Ardal Gadwraeth yn atal newid ond mae'n ffurfio fframwaith i'r dref ddatblygu ynddo heb golli unrhyw un o'r priodoleddau sy'n ei gwneud yn arbennig.

Adeiladau Rhestredig a Henebion Cofrestredig

32. Mae'r rhain yn ddarostyngedig i reolaethau o dan ddeddfwriaeth ar wahân. Mae rheolaeth adeilad rhestredig yn cael ei weithredu gan Awdurdod y Parc Cenedlaethol, a rheolaeth Henebion Cofrestredig gan Cadw. Mae rhestru adeiladau yn cynnwys eu tu allan, y tu mewn a'r cwrtiau hanesyddol (y myth cyffredin yw bod rhestru'n berthnasol i ffasadau yn unig).

Cynnal a Chadw

33. Gwneud gwaith cynnal a chadw rheolaidd i adeilad yw'r ffordd orau a mwyaf economaidd o gadw ei adeiladwaith. Cyfrifoldeb perchnogion a phreswylwyr yw gofalu am adeilad. Bydd adeilad sy'n cael ei edrych ar ei ôl yn cadw ei werth a bydd yr angen am waith atgyweirio helaeth yn cael ei osgoi. Y mater pwysicaf yw amddiffyn rhag dŵr a thamprwydd. Y pethau cyntaf y dylid eu hatgyweirio yw toeau, landeri a pheipiau dŵr. Efallai y bydd perchnogion adeiladau mawr yn ystyried creu cynllun cynnal a chadw yn seiliedig ar archwiliadau gweledol blynyddol ac arolwg manwl bob pum mlynedd.

Gwaith cynnal a chadw o ddydd i ddydd

34. Dylai perchnogion adeiladau a phreswylwyr sicrhau bod y tasgau canlynol yn cael eu gwneud yn rheolaidd:
- **Clirio dail a malurion** yn enwedig ar ôl yr hydref a chanolbwyntio'n benodol ar gwteri a nwyddau dŵr glaw. Cyfnod o law trwm yw'r amser gorau i weld unrhyw ddiffygion.
 - **Rheoli twf planhigion** sy'n gallu cyflymu dirywio ac weithiau achosi niwed i strwythur adeiladau. Dylid lladd eiddew trwy ei dorri wrth ymyl y ddaear a gadael iddo wywo cyn ceisio tynnu'r gwreiddiau o'r wal. Mae angen defnyddio chwynladdwr i gael gwared ar falerian.
 - **Chwilio am ymosodiadau gan bryfed a ffyngau** sy'n gallu cael eu hachosi gan damprwydd ac awyru gwael.
 - **Gwirio awyru** i sicrhau nad yw unrhyw ddelldt sy'n awyru mannau o dan y lloriau wedi'u blocio. Gall diffyg awyru arwain at amodau lle gall pydredd ffwngaidd gydio.
35. Dylai gwaith cynnal a chadw rheolaidd leihau'r angen am atgyweiriadau mawr i'r holl adeiladau a dylai atgyweirio nodweddion gwreiddiol fod yr opsiwn cyntaf i'w ystyried bob amser. Fodd bynnag, bydd rhai elfennau yn cyrraedd diwedd eu hoes yn y pen draw, ac os felly bydd yn rhaid ystyried ailosod gan ddefnyddio deunyddiau traddodiadol a thechnegau atgyweirio profedig. Y dewis arall yw colli gwerth hanesyddol adeiladau unigol ac erydiad graddol diddordeb arbennig yr ardal gadwraeth. Pwrpas atgyweirio unrhyw adeiladau yn yr ardal gadwraeth yw atal, neu arafu o leiaf, y broses o bydru heb niweidio na newid nodweddion sy'n cyfrannu at ei bwysigrwydd hanesyddol/pensaernïol.
36. *Gall diffyg gwaith cynnal a chadw parhaus arwain at ddirywiad yn adeiladwaith yr adeilad, er enghraifft, os oes gwteri ar goll neu os na chaiff toeon sy'n gollwng eu hatgyweirio, sy'n golygu bod dŵr yn treiddio i rannau o'r adeilad sydd dan fygythiad.*

Toeau

37. Toeon ardal drefol sy'n ffurfio'r nenlinell a phroffil gweledol strydlyn ac mae'n rhan bwysig iawn o'i hunaniaeth. Y cyfuniad o ddeunyddiau, manylion, ffurf a chasgliad sy'n creu'r 'het', sy'n eistedd uwchlaw'r adeilad ac sy'n hanfodol i'w gymeriad. Er nad yw llawer o'r manylion yn weledol ar lefel y stryd bob amser, mae'r topograffi lleol yn caniatáu golygfeydd tuag at, ar draws a thros y toeon o rannau gwahanol o'r dref. Mae'r to, yn ôl ei natur, yn rhan hanfodol o amddiffynfa adeilad rhag y tywydd ac, fel y cyfryw, dyma un o'r ardaloedd pwysicaf i ganolbwyntio gwaith cynnal a chadw ac atgyweirio arni.

Gorchuddion Toeon

38. Mae'r rhan fwyaf o eiddo'n defnyddio llechi naturiol, a dylid defnyddio'r rhain ar gyfer unrhyw waith atgyweirio neu ddisodli. Dylai cribau, bargodion a manylion eraill gael eu gosod mewn mortar gydag uniadau bôn. Nid yw'n briodol defnyddio teils concrid a chlai.
39. Mae llechi naturiol wedi'u mewnfurio sy'n cyd-fynd â lliw llwyd neu gruglas y llechi Cymreig gwreiddiol yn ateb mwy cost-effeithiol, ond mae'n bwysig cael y llechi o

chwarel ag enw da er mwyn osgoi problemau tymor hwy sy'n gysylltiedig â chydnewydd pan fydd y llechi'n cael eu treulio gan y tywydd. Mae llechi artiffisial, er eu bod weithiau'n anodd eu gwahaniaethu oddi wrth ddeunydd naturiol pan fyddant yn newydd, yn hindreulio mewn ffordd wahanol a bydd, dros amser, yn ymddangos yn wahanol i'r cynnyrch go iawn. Os caiff y to ei inswleiddio, dylid ei osod ar lefel y nenfwd, neu rhwng y trawstiau, os yw'r awyru yn ddigonol (drwy fylchau yn y bondo, nid tyllau aer sy'n cael eu gosod ar oledf y to). Bydd inswleiddio ar ben y trawstiau yn codi proffil y to gan arwain at broblemau posibl mewn manylion yn y bondo a lle mae'n ffinio ag adeiladau eraill. Fodd bynnag, gall cyflwyno lefelau uchel o inswleiddio i adeiladau hŷn achosi anwedd a dirywiad dilynol.

Ffenestri to a dormerau

40. Pan gaiff croglofftydd eu trawsnewid a bod angen ffenestri to neu ddormerau, dylid eu gosod fel arfer ar gefnluniau gan eu bod yn torri ar draws llinell barhaus goledf y to ar ochr y stryd. Dylid osgoi ffenestri dormer newydd, lle nad oedd dormerau yn bodoli o'r blaen, lle y bo'n bosibl, gan eu bod yn effeithio'n andwyol ar broffil y to, a maint a chydbwysedd ffurf a chasgliad yr adeilad. Lle mae dormerau gwreiddiol yn bodoli, dylid hefyd osgoi unrhyw newidiadau i'r mesuriadau a'r maint cyffredinol. Dylid ystyried defnyddio fersiynau modern o ffenestri to haearn bwrw cynnar (i'r mesuriadau a'r maint cywir, ynghyd â bar gwydro fertigol) er mwyn cadw cymeriad y to cymaint â phosibl. Mae gan lawer o weithgynhyrchwyr ffenestri Ffenestri To Cadwraeth gwydr dwbl arbennig, sydd wedi'u cynllunio i eistedd ar arwyneb y to.

Simneiau a Chyrn Simneiau

41. Mae cyrn a photiau simnai yn ychwanegu at ddiddordeb ac amrywiaeth y nenlinell a'r strydlun. Dylid cadw simnai a'u hatgyweirio gan osod potiau clai newydd yn ôl yr angen. Pan fydd corn gwreiddiol wedi'i wneud yn fyrrach, yna dylid ei ailadeiladu i'w uchder gwreiddiol. Lle na cheir unrhyw dystiolaeth bod patrwm y corn gwreiddiol yn bodoli, dylid cadw at yr arddull lleol, yn nodweddiadol gyda chysiau corbelog yn y bargodi ar y pen. Mae'r mwyafrif o gyrn simnai o frics coch, ond beth bynnag fo'r deunyddiau, dylid dilyn yr adeiladwaith gwreiddiol.

Panelli Solar Dŵr Poeth a Phaneli Solar Ffotofoltäig

42. Bydd yr angen i hyrwyddo effeithlonrwydd ynni yn cael ei gydbwysu yn erbyn yr angen i amddiffyn cymeriad ac ymddangosiad yr ardal wrth ddelio â chynigion ar gyfer paneli solar mewn Ardaloedd Cadwraeth. Oherwydd sensitifrwydd yr Ardal Gadwraeth i addasiadau modern, bydd angen ystyried lleoliad a dyluniad y paneli yn ofalus.
43. Ni fydd gosod paneli yn briodol ar brif weddau adeiladau neu mewn lleoliadau amlwg o fewn Ardaloedd Cadwraeth. Dylid ystyried lleoliadau amgen yng nghefn adeiladau, ar dai allan atodol neu wedi'u gosod ar y ddaear, lle na fyddai'r paneli yn weladwy o'r briffordd. Ni ddylai paneli estyn allan mwy na 200mm o'r to neu arwyneb y wal.

44. Dylai'r paneli fod o liw tywyll a dylai'r fframiau fod yn ddu mat neu lwyd. Dylid osgoi paneli glas lliw golau safonol gyda fframiau llwyd golau adlewyrchol.

Landeri a Pheipiau Dŵr

45. Dylid ystyried defnyddio landeri haearn bwrw traddodiadol (neu alwminiwm bwrw) wrth adfer adeiladau treftadaeth. Dylid defnyddio landeri hanner crwn syml bob amser ar adeiladau cynharach. Mae landeri patrwm hanner crwn ac ogee yn addas ar gyfer adeiladau diweddarach. Nid yw deunyddiau uPVC rhatach mor gryf ag haearn bwrw neu alwminiwm bwrw ac maent yn fwy agored i effaith a difrod tywydd, yn ogystal â chamdroad, sydd weithiau'n effeithio ar raddiant a chwyp naturiol landeri gyda'r risg o ganlyniad o ollyngiadau a threiddiad dŵr i mewn i adeiladwaith yr adeilad. Gall uPVC o ansawdd uwch fod yn addas mewn cyd-destun modern neu i weddau llai.

Ffenestri a gwydro

46. Ffenestri yw 'llygaid' adeilad a chanolbwynt ei gymeriad. Ffenestri codi llithro â hongiad dwbl sydd i'w gweld yn bennaf yn yr ardal gadwraeth. Mae newidiadau i fesuriadau agoriadau ffenestri a/neu'r ffenestri eu hunain yn anochel yn cael effaith andwyol ar ffasâd yr adeilad yn gyffredinol. Dylid osgoi ymgorffori holltau awyru, oherwydd eu heffaith andwyol ar y cymeriad cyffredinol.
47. Dylid cadw ffenestri codi gwreiddiol bob amser a'u hatgyweirio, oni bai bod hynny'n hollol anymarferol. Anaml y bydd angen gosod rhai newydd yn eu lle. Mae dadfeiliad fel arfer i'w weld o gwmpas y sillau lle gellir asio pren newydd i mewn. Mae'r gwydr crwm neu'r gwydr silindr gwreiddiol yn deneuach gydag arwyneb mwy anwastad o gymharu â gwydr nofiol modern gan roi adlewyrchiadau mwy cynnil, a lle mae wedi goroesi, dylid ei gadw bob amser. Mae'n debygol y bydd angen pwysau ffenestr trymach ar wydr modern trymach er mwyn gwrthbwysu'r ffenestr. Pan fydd yn rhaid gosod ffenestr newydd, yn hytrach na'i hatgyweirio, dylai'r ffenestr newydd fod yn un pren a dylai gyd-fynd yn union â'r ffenestr wreiddiol. Lle bo gwydr dwbl yn bosibl, rhaid rabelu'r unedau wedi'u selio yn draddodiadol a rhaid iddynt fod o fanyleb fain er mwyn caniatáu manylion saernïaeth main traddodiadol. Dylid cadw silliau ffenestr llechi gwreiddiol lle y bo'n bosibl.
48. Mae cael gwared â ffenestri anghydnaws nad ydynt yn wreiddiol i'r adeilad, a gosod rhai i efelychu'r math a'r patrwm hanesyddol yn cael ei annog. Pan fydd y ffenestri gwreiddiol wedi cael eu newid yn amhriodol, bydd ffenestri o ddeunyddiau anhraddodiadol sy'n efelychu'r dyluniad gwreiddiol yn cael eu hystyried yn ffafriol, yn amodol ar gytuno ar y fanyleb fanwl. Bydd angen caniatâd cynllunio o fewn Erthygl 4(2).
49. Lle mae deiliaid tai yn dymuno efelychu ffenestri anhraddodiadol presennol, ni fydd angen caniatâd cynllunio ar yr amod bod y ffenestri yn dyddio cyn dynodiad yr ardal gadwraeth a chynigir atgynrychiadau union gywir.

50. Pan fydd y ffenestri gwreiddiol neu hanesyddol wedi goroesi ac mae posib eu hatgyweirio a'u huwchraddio, ni roddir caniatâd cynllunio i ailosod deunyddiau eraill o fewn Erthygl 4 (2).

Drysau

51. Mae llawer o'r materion sy'n berthnasol i ffenestri a gwydro hefyd yn berthnasol i ddrysau. Lle y bo'n bosibl, dylid cadw ac atgyweirio drysau pren traddodiadol. Pan fo angen, dylai drysau newydd ddilyn arddull y drws gwreiddiol os yw'n hysbys, neu dylai gyd-fynd â'r cyfnod adeiladu gwreiddiol. Er bod patrymau drysau traddodiadol, ar y cyfan, yn fwy amrywiol na ffenestri, mae rhai egwyddorion cyffredinol yn berthnasol. Nid oedd drysau ffrynt wedi'u gwydro fel arfer, pan oedd ganddynt ffenestri linter uwchlaw, er bod gan eiddo Fictoraidd ac Edwardaidd diweddarach wydr barugog a/neu addurnedig yn lle'r paneli uchaf. Rhaid cadw, atgyweirio a chynnal a chadw ffenestri linter, casinau drysau a nodweddion ategol eraill bob amser. Mae cynllun ac arddull y gwaith haearn hefyd yn bwysig a dylai gyd-fynd â chynllun ac arddull y drws gwreiddiol. Dylid osgoi handlenni lifer allanol.
52. O fewn Erthygl 4 (2), nid oes angen caniatâd cynllunio ar gyfer atgyweirio neu ailosod drws hanesyddol sydd union yr un fath â'r hen un a lle mae deiliaid tai yn dymuno atgynhyrchu drysau anhraddodiadol presennol, ni fydd angen caniatâd cynllunio ar yr amod bod y drysau yn dyddio cyn y dynodiad ardal gadwraeth a bod union atgynyrchiadau yn cael eu cynnig.

Portshys a chanopïau

53. Dylai portshys a chanopïau adlewyrchu traddodiadau lleol o symrlwydd a defnyddioldeb, gyda chanopïau gwastad, neu gyda bracedi neu doeon ar oledd. Dylid atgyweirio neu adfer casinau drws mwy addurnedig.

Mynediad i bobl anabl

54. Mae angen darparu mynediad i bobl anabl, er mwyn cydymffurfio â deddfwriaeth hygyrchedd. Mae bob amser yn bwysig sicrhau y caiff y rheoliadau a'r canllawiau ategol eu dehongli'n gywir ar gyfer Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth. Lle y gwneir gwaith o'r math hwn, dylid gwneud hynny mewn modd sensitif a gan ystyried egwyddorion cyffredinol mesuriadau, cynllun, deunyddiau a chreffftwaith sy'n berthnasol i'r adeilad cyfan.

Gwaith pwyntio a gorffeniadau waliau

55. Mae'n well defnyddio mortar calch yn hytrach na mortar sment caled ar atgyweiriadau ac estyniadau i adeiladau hanesyddol a dylai gwaith pwyntio cerrig a brics, ar atgyweiriadau ac adeiladau newydd, ddilyn manylion traddodiadol, gydag uniadau cyfwyneb, cilannog neu ddwbl, gan sicrhau nad yw'r mortar yn ymestyn dros y brics neu'r cerrig o'i amgylch. Dylid defnyddio'r un deunydd i

ddisodli mortar calch presennol bob amser a dylid ceisio cyngor ar gyfansoddiad neu dechnegau gan Swyddog Cadwraeth Adeiladau'r Awdurdod. Mae'n dderbyniol defnyddio rendr yn y rhan fwyaf o achosion, ac mae'n well cael gorffeniad llyfn - dylid defnyddio rendr calch ar gyfer atgyweiriadau neu estyniadau i adeiladau hanesyddol a dylid gorffen rendr sment mewn lliw pastel.

56. Mae hongian llechi yn arfer traddodiadol ar gyfer gweddau agored (sydd hefyd yn gyfle i inswleiddio pan fyddant newydd eu hadeiladu). Rydym yn annog pobl i beidio â chael gwared â llechi sy'n hongian.

Blaenau siopau ac arwyddion

57. Mae'r blaen siop traddodiadol yn ffurfio 'ffrâm' ar gyfer yr arddangosfa ffenestri, gan gynnwys y ffasgia uwchben, y rhan o dan y ffenestr a'r pilastrau bob ochr. Dylai mesuriadau pob rhan greu cyfansoddiad cytbwys. Gall y fynedfa i'r adeilad fod yn y canol neu ar un ochr yn dibynnu ar led yr eiddo. Dylid cadw ac atgyweirio stepiau addurnedig mewn drysau cilfachog. Dylai'r ffasgiâu gael eu gorffen ar y brig gyda mowldio cornis a'i gynnwys ar bob ochr gan ysgwydd neu gorbel, sy'n gweithredu fel capan colofn i'r pilastrau. Bydd y defnydd o deils ar y rhan o dan y ffenestri yn helpu i wrthsefyll dŵr ac yn rhoi manylyn traddodiadol.
58. Dylid cadw blaenau siopau traddodiadol sy'n bodoli, neu elfennau sydd wedi goroesi, a'u hatgyweirio lle bynnag y bo'n bosibl. Gellir cuddio nodweddion gwreiddiol o dan arwynebau diweddarach. Pan fydd blaenau siopau wedi'u colli'n llwyr ond bod tystiolaeth ffotograffig o'u cynllun gwreiddiol yn bodoli, bydd atgynhyrchiad manwl yn hynod briodol. Lle nad oes tystiolaeth o'r gwreiddiol yn bodoli, gellid defnyddio cynllun modern sy'n dilyn egwyddorion y 'fframio' gwreiddiol. Pan fydd adeiladau ar wahân wedi'u cyfuno i greu un uned, dylai pob adeilad gael ei wyneb unigryw ei hun er mwyn cynnal rhythm a mesuriadau'r strydlyn. Ni ddylai'r un ffasgia gario dros y ddau ffasâd. Dylid isrannu'r ffenestr yn fertigol er mwyn cynnal mesuriadau nodweddiadol yr adeilad a'r cyd-destun. Dylai llythrennau a dyluniad graffig fod yn gymesur, yn briodol i'r cyd-destun ac nid yn generig.
59. Bydd Awdurdod y Parc Cenedlaethol yn paratoi Canllawiau Cynllunio Atodol ar ddylunio blaen siop.

Lliw

60. Mae lliw hefyd yn rhan bwysig o nodweddion cyffredinol y dref. Dylai'r rendr fod fel rheol mewn lliwiau pastel a dylai pren wedi'i baentio fod yn llwydwyn gyda lliwiau cryf fel arfer wedi'u cadw ar gyfer drysau ffrynt, rheiliau a blaenau siopau.

Muriau terfyn a rheiliau

61. Mae llawer o strydoedd ac eiddo preswyl yn cadw cyrtiau muriog neu rheiliog, sy'n hanfodol i gymeriad arbennig yr ardal gadwraeth. Mae angen rhoi sylw arbennig i sicrhau nad yw muriau terfyn a rheiliau yn cael eu tynnu i ganiatáu parcio ac nad ydynt yn cael eu disodli'n amhriodol.

62. Yn gyffredinol dylid paentio gwaith haearn mewn lliwiau tywyll neu i gyd-fynd â 'lifrai' y tŷ. Mae'n well osgoi'r 'du ac aur treftadaeth' hollbresennol.
63. Mae gerddi ffrynt yn amwynder lleol pwysig. Maent yn cyfoethogi'r ardal gadwraeth yn weledol a gallant ddarparu draeniad cynaliadwy.

Datblygiadau newydd o fewn yr ardal gadwraeth

64. Yn gyffredinol, pan gynigir datblygiadau a/neu estyniadau newydd, mae'n bwysig eu bod yn seiliedig ar egwyddorion dylunio cadarn, yn ogystal â manylion apelgar mewn perthynas â'u cyd-destun hanesyddol. Mae'n arbennig o bwysig osgoi atebion safonol pa un ai mewn cyd-destun domestig neu fasnachol. Dylai pob ffurf o ddatblygiad newydd yn yr ardal gadwraeth:
- Gadw ac atgyfnerthu 'nodweddion unigryw lleol' a chymeriad yr ardal gadwraeth, yn cynnwys patrymau strydoedd, mannau agored a choed, ffiniau lleiniau a thriniaethau ffiniau;
 - Ystyried llinellau adeiladu presennol a chyfeiriad datblygiadau presennol;
 - Ymateb i rythm a mynegiad penodol israniadau'r strydlun a'r adeiladau unigol o ran baeau ac agoriadau sy'n ymyrryd ar y ffasâd;
 - Atgyfnerthu cymeriad a graen unigryw ardal gymeriad benodol yr ardal gadwraeth, trwy ddealltwriaeth wybodus o'i ffurfiau adeiladu a'i harddulliau, nodweddion a deunyddiau;
 - Parchu maint a chasgliad adeiladau cyfagos. Mae'n hanfodol nad yw datblygiad newydd yn anghyson â'r adeiladau presennol oherwydd ei uchder, lefelau llawr, maint ffenestri a drysau, casgliadau cyffredinol a thoeau;
 - Cynnal golygfeydd a fistâu allweddol i mewn ac allan o'r Ardal Gadwraeth; a
 - Lle bo modd, lleihau effaith weledol cerbydau sydd wedi'u parcio a'r llefydd parcio a ddarperir ar y strydlun a gosodiad tirwedd strydoedd ac adeiladau hanesyddol.
65. Lle y caiff datblygiadau newydd eu cynnig ar gyfer ardaloedd sydd gerllaw'r ardal gadwraeth, yn hytrach nag ynddi, bydd cyn bwysiced cymryd gofal ac ystyried effaith y cynllun arfaethedig ar osodiad yr ardal gadwraeth. Lle y bo'n briodol, dylai pob math o ddatblygiad newydd barchu'r egwyddorion a restrir uchod, gan roi sylw penodol i'r canlynol:
- Sicrhau bod datblygiadau newydd yn dilyn yr un maint, ffurf a deunyddiau lleol er mwyn atgyfnerthu nodweddion pensaernïol nodedig y cyd-destun uniongyrchol;
 - Ystyried effaith datblygiadau newydd ar olygfeydd a fistâu allweddol;
66. Efallai y bydd dyluniadau cyfoes o ansawdd da yn briodol yn yr ardal gadwraeth, y peth pwysig yw osgoi datblygiad anghyson, gradd isel, anghynnil a llachar.
67. Mae Gorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref (Gweithdrefn Rheoli Datblygu) (Cymru) 2016 yn ei gwneud yn ofynnol i geisiadau am rai mathau o ddatblygiad gynnwys datganiad dylunio a mynediad. Mae hyn yn cynnwys yr holl ddatblygiadau mawr, ac mewn perthynas â datblygiad mewn Ardaloedd Cadwraeth, datblygiadau ar gyfer un neu fwy o anheddau neu ar gyfer darparu adeiladau ag arwynebedd llawr o 100 metr sgwâr neu fwy. Mae canllawiau manwl pellach ar Ddatganiadau Dylunio a Mynediad i'w gweld yn nogfen Llywodraeth Cymru/Comisiwn Dylunio Cymru [Datganiadau Dylunio a Mynediad yng Nghymru: Pam, Beth a Sut.](#)

68. Mae Deddf yr Amgylchedd Hanesyddol (Cymru) 2016 yn ei gwneud yn ofynnol i rai ceisiadau (Caniatâd Adeilad Rhestredig a Chaniatâd Ardal Gadwraeth) gynnwys Datganiad Effaith ar Dreftadaeth (HIS). Nod hyn yw sicrhau bod arwyddocâd yr ased hanesyddol yn cael ei ystyried wrth ddatblygu a dylunio cynigion. Mae'r HIS yn cael ei lywio gan y broses o gynnal Asesiad Effaith ar Dreftadaeth (HIA), sydd â'r nod o gynorthwyo gyda dylunio datblygiad priodol trwy asesu'r effaith ar arwyddocâd. Darperir canllawiau manwl pellach ar y broses HIA yng nghanllaw arfer gorau CADW - [Asesiadau o'r Effaith ar Dreftadaeth yng Nghymru](#).

Dymchwel

69. Mae angen Caniatâd Ardal Gadwraeth i ddymchwel adeilad gyda chyfanswm cynnwys ciwbig sy'n fwy na 115 metr ciwbig ac i ddymchwel nodwedd derfyn adeiledig sy'n fwy nag un metr o uchder lle mae'n ffinio â phriffordd, dyfrffordd neu fan agored, neu fwy na dau fetr o uchder mewn unrhyw achos arall. Dylai awdurdodau cynllunio lleol fod o blaid cadw adeiladau sy'n gwneud cyfraniad cadarnhaol at gymeriad neu olwg ardal gadwraeth.
70. Mae dymchwel adeilad rhestredig (neu unrhyw ran ohono) heb gydsyniad adeilad rhestredig yn drosedd.

Dysglau Lloeren ac Antennau.

71. Ni chaniateir gosodiadau o'r fath os ydynt yn gorwedd ar simnai, wal neu lethr to sy'n wynebu priffordd neu sy'n weladwy o briffordd. Bydd ceisiadau sy'n cynnwys darparu dysglau/antennau mewn lleoliadau o'r fath yn cael eu gwrthwynebu.

Safonau Dylunio Priffyrdd

72. Mae'r rhain yn benderfynyddion pwysig iawn o ragoriaeth a sensitifrwydd dylunio mewn ardaloedd hanesyddol. Anogir yr Awdurdod Priffyrdd i barhau i weithio gyda'r Awdurdod Parc Cenedlaethol a'r Cyngor Tref i wneud y defnydd gorau o safonau dylunio, i fod yn hyblyg lle bo hynny'n briodol ac i ddefnyddio'r deunyddiau a'r gorffeniadau mwyaf priodol lle mae adnoddau ariannol yn caniatáu. Mae hyn yn berthnasol i ardaloedd cadwraeth a'u lleoliadau.

Tir y Cyhoedd

73. Er bod cadwraeth a gwella eiddo preifat yn yr ardal gadwraeth yn bwysig, mae ardaloedd a nodweddion cyhoeddus (polion, ceblau, arwyddion, meinciau, biniau, goleuadau ac ati) yn cael effaith sylweddol ar rinweddau arbennig yr ardal. Wrth weithio gyda'r asiantaethau perthnasol, tynnir sylw at rinweddau arbennig yr ardal gadwraeth wrth ddarparu seilwaith priodol.

Ardaloedd Agored Hanfodol

74. Amlygir sawl ardal felly yn yr arfarniad, ardaloedd gan gynnwys gerddi bach preifat a gerddi cyhoeddus, y mynwentydd hen a newydd ac ardal yr harbwr. Mae'r lleoedd rhwng adeiladau yn hanfodol i'w lleoliad, yn ogystal ag i les y cyhoedd. Mae'r cyfle i ddatblygu yn yr ardaloedd hyn yn gyfyngedig ar y cyfan a bydd yn cael ei wrthsefyll oni bai y gellir dangos nad oes unrhyw effaith andwyol ar gymeriad yr ardal gadwraeth. Mae rhai ardaloedd yn cynnig cyfle i wella.

Coed a Gwrychoedd

75. Mae gan awdurdodau cynllunio lleol y pŵer i amddiffyn coed, gwrychoedd a choetiroedd trwy wneud gorchmynion cadw coed. Yn ogystal, mae darpariaeth arbennig ar gyfer coed mewn ardaloedd cadwraeth nad ydynt yn destun gorchmynion cadw coed. Mae'n ofynnol i unrhyw un sy'n cynnig torri i lawr, difrigo neu docio coeden mewn ardal gadwraeth roi chwe wythnos o rybudd i'r awdurdod cynllunio lleol, ac yn ystod yr amser hwnnw gall yr awdurdod cynllunio lleol benderfynu a ddylid amddiffyn y goeden honno gyda gorchymyn cadw coed.
76. Wrth ystyried a ddylid ymestyn amddiffyniad i goed mewn Ardaloedd Cadwraeth, dylai awdurdodau cynllunio lleol bob amser ystyried cyfraniad gweledol, hanesyddol ac amwynder coed. Mewn rhai achosion, gallai plannu coed newydd neu ail-blannu fod yn ddymunol lle byddai hynny'n gyson â chymeriad neu ymddangosiad yr ardal.

Rheoli a Gorfodi

77. Mae gan Awdurdod y Parc Cenedlaethol bwerau cynllunio presennol i unioni materion fel cyflwr gwael tir ac adeiladau, hysbysiadau gwaith brys a hysbysiadau atgyweirio ar gyfer adeiladau rhestredig ac adeiladau a strwythurau heb eu rhestru. Mae Deddf Cynllunio Gwlad a Thref (Gorchymyn Datblygu Cyffredinol) 1995 (fel y'i diwygiwyd) yn darparu hawliau datblygu a ganiateir ar gyfer mân waith adeiladu ar eiddo preswyl, gyda rhai cyfyngiadau mewn Ardaloedd Cadwraeth. Trwy ddefnyddio 'Cyfarwyddyd Erthygl 4 (2)', gellir cyfyngu ar hawliau datblygu a ganiateir ymhellach, ar gyfer datblygiadau preswyl. Ar hyn o bryd, mae cyfarwyddyd ar waith ar draws Ardal Cymeriad 1 a 2.
78. Arolygir yr Ardal Gadwraeth bob tair blynedd i sefydlu a oes bygythiad gwirioneddol a phenodol i gymeriad yr Ardal Gadwraeth, a oes angen gweithredu Cyfarwyddyd Erthygl 4 (2) ar draws yr Ardal Gadwraeth gyfan, a pha mor effeithiol yw'r darpariaethau'r ddogfen hon.

Atodiad A: Deddfwriaeth, polisi a chanllawiau cenedlaethol

1. Mae Ardaloedd Cadwraeth yn cael eu diffinio o dan adrannau 91 (gan gyfeirio at adran 69) [Deddf Cynllunio \(Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth\) 1990](#) fel:
 2. *“ardaloedd o ddiddordeb pensaernïol neu hanesyddol arbennig, y mae'n ddymunol cadw neu wella eu cymeriad neu ymddangosiad”.*
3. Mae adran 69 o'r Ddeddf, yn ei gwneud yn ofynnol i Awdurdodau Cynllunio Lleol nodi'r meysydd hyn, ac o dan adran 71 o'r Ddeddf, o bryd i'w gilydd, i lunio a chyhoeddi cynigion ar gyfer cadw a gwella'r ardaloedd hyn. Mae Adran 72 o'r Ddeddf yn gosod dyletswydd gyffredinol ar Awdurdodau Cynllunio Lleol i roi 'sylw arbennig i ddymunoldeb cadw neu wella cymeriad neu olwg yr ardal honno'.
4. Mae adran 74 o'r Ddeddf yn rheoli dymchwel mewn Ardaloedd Cadwraeth trwy ei gwneud yn ofynnol i gael Caniatâd Ardal Gadwraeth gan yr Awdurdod Cynllunio Lleol i ddymchwel adeiladau o fewn Ardaloedd Cadwraeth yn ddarostyngedig i rai eithriadau a wneir o dan adran 75 o'r Ddeddf. Nid yw'r gofyniad hwn yn berthnasol i adeiladau rhestredig, Henebion Rhestredig (SAMs) nac i ddymchwel adeiladau eglwysig sy'n cael eu defnyddio at ddibenion eglwysig, gan fod gwaith o'r fath yn ddarostyngedig i reolaethau o dan ddeddfwriaeth ar wahân.
5. Mae Deddf [yr Amgylchedd Hanesyddol \(Cymru\) 2016](#) yn gwneud newidiadau i ddeddfwriaeth sy'n ymwneud ag amddiffyn a rheoli'r amgylchedd hanesyddol yng Nghymru. Mae'n cyflwyno mesurau ar gyfer rheoli newid i'r amgylchedd hanesyddol yn gadarnhaol, megis ei gwneud yn ofynnol bod pob cais am Ganiatâd Adeilad Rhestredig ac am Gydsyniad Ardal Gadwraeth yn cynnwys Datganiadau Effaith ar Dreftadaeth (gweler adran 6). Mae hefyd yn rhoi dyletswydd ar Lywodraeth Cymru i lunio Cofnod Amgylchedd Hanesyddol a'i ddiweddarau.
6. Mae [Polisi Cynllunio Cymru \(PCC\) \(11^{eg} Argraffiad\)](#) yn cynnwys canllawiau cynllunio cenedlaethol sy'n cydnabod Ardaloedd Cadwraeth fel asedau hanesyddol ac sy'n cydnabod yr angen i'r system gynllunio amddiffyn, gwarchod a gwella arwyddocâd asedau hanesyddol, gan gynnwys ystyried eu lleoliadau. Pwysleisir yr angen i benderfyniadau fod yn seiliedig ar ddealltwriaeth o effaith cynnig ar arwyddocâd ased hanesyddol. Mae'n egluro bod *amddiffyn, cadw a gwella asedau hanesyddol yn fwyaf effeithiol... wrth ddylunio cynigion newydd.*
7. Amcanion Llywodraeth Cymru mewn perthynas ag Ardaloedd Cadwraeth yw *diogelu neu wella cymeriad neu olwg ardaloedd cadwraeth, gan helpu ar yr un pryd i sicrhau eu bod yn parhau'n llewyrchus ac yn ffyniannus.* Mae'r polisi hefyd yn nodi *‘dylai fod rhagdybiaeth gyffredinol o blaid diogelu neu wella cymeriad neu olwg ardal gadwraeth a'i lleoliad’* ac mae'n gosod *‘rhagdybiaeth gref yn erbyn rhoi caniatâd cynllunio ar gyfer gwaith datblygu, gan gynnwys hysbysebion, a fyddai'n amharu ar gymeriad neu olwg ardal gadwraeth neu ei lleoliad i lefel annerbyniol...’.* Mae'r rhagdybiaeth hon yn berthnasol oni bai, mewn amgylchiadau eithriadol, lle

mae datblygiad yn ddymunol ar sail budd y cyhoedd. Mae PCC hefyd yn esbonio y gall Arfarniadau Cymeriad Ardal Gadwraeth a Chynlluniau Rheoli gynorthwyo gyda swyddogaethau rheoli datblygu ac y dylai penderfyniadau dylunio sy'n ymwneud â chymeriad fod yn seiliedig ar ddadansoddiad o'r safle a'r cyd-destun.

8. Mae [Nodyn Cyngor Technegol \(TAN\) 24](#) yn darparu canllawiau cynllunio cenedlaethol manwl pellach sy'n ymwneud â phwnc yr amgylchedd hanesyddol ac, yn benodol, sut y dylid ystyried yr amgylchedd hanesyddol trwy'r broses gynllunio. Mae'r adran ar Ardaloedd Cadwraeth yn ymdrin ag agweddau gan gynnwys eu dynodiad a'u hadolygiad, Arfarniadau Cymeriad Ardal Gadwraeth, Cynllunio mewn Ardaloedd Cadwraeth, Cydsyniad Ardal Gadwraeth, Rheoli Hysbysebu, Coed, Gorfodi ac Apeliadau. Mae diffinio cymeriad pob ardal gadwraeth a nodi polisïau ar gyfer cadw a gwella trwy Arfarniadau Cymeriad Ardal Gadwraeth a Chynlluniau Rheoli, yn y drefn honno, yn cael eu hystyried yn ffyrdd o ddarparu sylfaen gadarnach ar gyfer polisïau cynllun datblygu lleol a phenderfyniadau rheoli datblygu.
9. Mae [Nodyn Cyngor Technegol \(TAN\) 12](#) yn darparu canllawiau cynllunio cenedlaethol sy'n gysylltiedig â dylunio a'i nod yw hwyluso dyluniad da a chynaliadwyedd trwy'r system gynllunio. Mae'n nodi buddion defnyddio Datganiadau Dylunio a Mynediad fel offer cyfathrebu i amlinellu sut mae dyluniad y cynnig datblygu wedi'i ystyried o'r cychwyn cyntaf a sut mae amcanion dylunio da wedi llywio hyn. O ran yr amgylchedd hanesyddol a'r Ardaloedd Cadwraeth, yn benodol, mae'n egluro y bydd angen mwy o gyfarwyddyd a chynghor gan yr Awdurdod Cynllunio Lleol ar sut y gellir darparu ar gyfer datblygiad newydd a rheoli newid mewn ardaloedd o gymeriad arbennig.
10. Mae CADW wedi cyhoeddi cyfres o ganllawiau arfer gorau i gefnogi'r newidiadau i ddeddfwriaeth yr amgylchedd hanesyddol yng Nghymru. Y mwyaf perthnasol o'r rhain yw [Rheoli Ardaloedd Cadwraeth yng Nghymru](#), sydd â'r nod o sicrhau dull cyson o ddynodi, gwerthuso a rheoli Ardaloedd Cadwraeth. O ran arfarniadau, mae'r rhain yn cael eu gweld fel offer hanfodol ar gyfer rheoli ardaloedd sydd eisoes yn bodoli yn gadarnhaol. Mae'n egluro eu pwrpas, y potensial i weithio gyda chymunedau lleol, cyrff trydydd sector ac ymddiriedolaethau archaeolegol, cofnodi adeiladau ac elfennau eraill, ffynonellau gwybodaeth, ac mae'n cynnwys awgrymiadau ar gynnwys. Mae ein canllawiau arfer gorau ar faterion cysylltiedig yn cynnwys [Rheoli Nodweddion Hanesyddol Cymru](#), [Asesiadau Effaith ar Dreftadaeth yng Nghymru](#) a [Lleoliad Asedau Hanesyddol yng Nghymru](#). Yn 2011 cyhoeddodd Cadw hefyd: [Egwyddorion Cadwraeth ar gyfer Rheoli Amgylchedd Hanesyddol Cymru mewn Ffordd Gynaliadwy](#).